

۱۲۹۹۷۱ - ۲۰۷۱۳۵

دانشگاه مازندران
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

موضوع:

نقش رضایت مجنی علیه در صدمات بدنی

استاد راهنما:

دکتر ابوالحسن شاکری

استاد مشاور:

دکتر کیومرث کلانتری

اساتید داور:

دکتر سید ابراهیم قدسی

دکتر علی اکبر ایزدی فرد

نام دانشجو:

داود کرمی گلباغی

شهریور ماه ۱۳۸۸

۱۳۸۸/۹/۳

معاونت اساتید راهنما و مشاور
تسلیت

۱۲۶۰۹۷

رسول خدا (ص) فرمودند:

«مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا فَقَدْ صَيَّرَنِي عَبْدًا»

از تمامی معلمان، استادان، دوستان و خانواده ام

در کل دوران تحصیل سپاسگذارم.

تقدیم به:

تمامی رهیویان راه علم و معرفت
که به حکایت ن و قلم و آنچه می نگارند معترفند

چکیده

علمای حقوق در مصادیق عوامل موجهه جرم وقتی به رضایت مجنی علیه می‌رسند، اصل را بر این می‌گذارند که رضایت مجنی علیه، علت توجیه کننده ی فعل یا ترک فعل مجرمانه نیست. استثنائاً، برخی از جرائم با این رضایت ممکن است عنوان مجرمانه را از دست بدهند. بدین ترتیب که گاهی رضایت یکی از عناصر تشکیل دهنده ی جرم را از بین می‌برد و در مواردی مصلحت ملزمه ای بر مفسده ی وقوع جرم غلبه داشته و ارتکاب آن را ایجاب می‌نماید و اگر مصلحت توأم با رضایت و همراه با شرایطی موجب زوال وصف مجرمانه گردد، در این قبیل موارد، رضایت در عداد علل موجهه جرم قرار می‌گیرد.

طبق قاعده تسلیط انسان بر جسم و جان خویش مسلط است، لذا می‌تواند در آن تصرف نماید اما این تسلط نامحدود نیست بلکه زمانیکه مصلحت شرعی یا عقلایی وجود داشته باشد رضایت به ایراد صدمات بدنی مؤثر است، در غیر اینصورت به صرف رضایت، مفسده ی صدمات بدنی از بین نمی‌رود.

در مواردی که جانی از سوی مجنی علیه اجازه ایراد صدمات بدنی را داشته باشد، قصاص و دیه از او ساقط می‌شود، اما می‌توان جانی را مجازات نمود. لذا اگر ایراد صدمات از سوی خود مجنی علیه باشد، او را در قبال صدمات وارده مجازات نمی‌کنند.

واژه های کلیدی:

رضایت، مجنی علیه، صدمات بدنی، علل موجهه جرم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۷	۱. کلیات.....
۷	۱-۱ مفاهیم.....
۷	۱-۱-۱ رضایت.....
۸	۱-۱-۲ مجنی علیه.....
۹	۱-۱-۳ شرایط مجنی علیه واقع شدن.....
۹	۱-۱-۳-۱-۱ دارا بودن اهلیت اکتساب حقوق.....
۱۰	۱-۱-۳-۱-۲ تضييع حقوق در نتیجه وقوع جرم.....
۱۰	۱-۱-۳-۱-۳ وجود رابطه مستقیم میان ارتکاب جرم و تضييع حقوق.....
۱۱	۱-۱-۳-۱-۴ مشروع بودن حقوق تضييع شده.....
۱۲	۱-۱-۴ صدمات بدنی.....
۱۳	۲-۱ سابقه تاریخی رضایت.....
۱۳	۲-۱-۱ سابقه ی تاریخی رضایت در اقدامات پزشکی.....
۱۶	۲-۱-۲ سابقه ی تاریخی رضایت در حوادث ورزشی.....
۱۸	۳-۱ مقایسه رضایت با نهادهای حقوقی مشابه.....
۱۸	۱-۳-۱ رضایت و گذشت.....
۲۵	۲-۳-۱ رضایت و عفو.....
۲۸	۳-۳-۱ رضایت و صلح.....
۲۹	۴-۳-۱ رضایت و اذن.....
۳۰	۵-۳-۱ رضایت و اجازه.....
۳۲	۲. شرایط رضایت مجنی علیه.....
۳۲	۱-۲ اهلیت قانونی مجنی علیه.....
۳۳	۱-۱-۲ بلوغ.....

۳۳ ۲-۱-۲ عقل
۳۴ ۳-۱-۲ رشد
۳۵ ۴-۱-۲ اختیار
۳۵ ۲-۲ رعایت قاعده تسلیط
۳۶ ۱-۲-۲ مفهوم تسلیط
۳۸ ۲-۲-۲ شمول قاعده تسلیط بر نفس
۴۱ ۳-۲ تحقق رضایت مجنی علیه قبل یا مقارن ارتکاب جرم
۴۱ ۱-۳-۲ جنایات مادون نفس
۴۵ ۲-۳-۲ خود زنی
۴۷ ۴-۲ قابل گذشت بودن جرم
۴۷ ۱-۴-۲ تقسیم بندی جرایم به لحاظ قابل گذشت بودن
۴۸ ۱-۱-۴-۲ تعریف جرم قابل گذشت
۴۹ ۲-۱-۴-۲ تعریف جرم غیر قابل گذشت
۵۰ ۲-۴-۲ تشخیص جرایم قابل گذشت
۵۲ ۳-۴-۲ شرایط گذشت

۵۴ ۳. تأثیر رضایت مجنی علیه در صدمات بدنی
۵۴ ۱-۳ اصل عدم تأثیر رضایت در صدمات بدنی
۵۶ ۱-۱-۳ حذف یکی از عناصر تشکیل دهنده جرم
۵۷ ۲-۱-۳ رضایت مجنی علیه به عنوان علت موجهه جرم
۵۹ ۱-۲-۱-۳ صدمات بدنی ناشی از عمل جراحی یا طبی
۶۵ ۲-۲-۱-۳ تأثیر رضایت مجنی علیه در امور پزشکی
۷۰ ۳-۲-۱-۳ رضایت مجنی علیه و پیوند درمانی
۷۲ ۱-۳-۲-۱-۳ پیوند از فرد زنده
۷۶ ۲-۳-۲-۱-۳ پیوند از مرده (مرگ مغزی)
۸۰ ۴-۲-۱-۳ جراحی زیبایی
۸۳ ۵-۲-۱-۳ صدمات ناشی از عملیات ورزشی
۸۷ ۶-۲-۱-۳ تأثیر رضایت مجنی علیه در امور ورزشی

- ۹۱ ۲-۳ تأثیر رضایت در مجازات های خصوصی
- ۹۱ ۱-۲-۳ تأثیر رضایت مجنی علیه در قصاص
- ۹۱ ۱-۱-۲-۳ قصاص حق الله است یا حق الناس
- ۹۳ ۲-۱-۲-۳ اثر رضایت مجنی علیه در قصاص عضو
- ۹۴ ۲-۲-۳ تأثیر رضایت مجنی علیه در دریافت دیه
- ۹۴ ۱-۲-۲-۳ قطع عضو، ضرب و جرح
- ۹۵ ۲-۲-۲-۳ ضمان پزشک
- ۹۶ ۱-۲-۲-۲-۳ اثر رضایت بر ضمان پزشک
- ۹۸ ۲-۲-۲-۲-۳ اثر براءت بر ضمان پزشک
- ۱۰۰ ۳-۲-۲-۳ ضمان ورزشکار
- ۱۰۱ ۳-۳ تأثیر رضایت در مجازات های عمومی
- ۱۰۱ ۱-۳-۳ مجازات اصلی
- ۱۰۴ ۲-۳-۳ مجازات تکمیلی
- ۱۰۵ ۳-۳-۳ مجازات تبعی
- ۱۰۷ نتیجه گیری
- ۱۱۵ منابع و مآخذ

مقدمه

رضایت مجنی علیه از جمله مباحثی است که هم در حوزه حقوق جزای اختصاصی و هم حقوق جزای عمومی بدان اشاره شده است. از مهم ترین جرایم علیه اشخاص قتل و بالاخص قتل عمدی است که امروزه اگرچه با پیشرفت علم و تکنولوژی بر طول عمر انسانها افزوده گشته است ولی امراض لاعلاج و دردهای تسکین ناپذیر نیز در حال فزونی می باشند به طوری که برخی از بیماران که امید به زندگی مجدد و بهبودی ندارند از پزشکان یا اعضای خانواده یا اطرافیان خود مصراً تقاضا می کنند که نسبت به سلب حیات از آنها اقدام کرده و به درد و رنج آنها خاتمه بخشند.

رضایت در اکثر کتب حقوقی ذیل عنوان علل موجهه بحث می شود. علتش این است که در بعضی از جرایم، عدم رضایت مجنی علیه از ارکان اختصاصی جرم بوده و با رضایت مجنی علیه، یکی از عناصر تشکیل دهنده ی جرم از بین می رود و در نهایت جرم محقق نمی شود. از جمله ی این جرایم، جرم سرقت، خیانت در امانت، ورود غیر مجاز به منزل دیگری و... می باشد که در تمام این موارد، رضایت مجنی علیه باعث عدم تحقق جرم خواهد شد. در مواردی نیز بی آن که یکی از عناصر تشکیل دهنده ی جرم خدشه دار گردد رضایت موجب عدم مجازات مرتکب می گردد. در این صورت یک علت توجیه کننده دخالت کرده است که ریشه ی این توجیه را باید در اجازه ی ضمنی قانون جستجو کرد.

گاهی به علت اوضاع و احوال خاصی، قانونگذار اعمالی را که در شرایط عادی جرم هستند خود با تصویب متن قانونی دیگر، تحت اوضاع و احوال و شرایط خاصی، جرم ندانسته و مجازات نمی کند. در واقع با زایل ساختن عنصر قانونی، اعمال مجرمانه را مباح می شناسند. زمانی هم که عملی جرم شناخته نشود دیگر بحثی در خصوص مسوئلیت و مجازاتش به میان نمی آید.

علمای حقوق در جواب به این سوال که «آیا رضایت بزه دیده، تاثیری در ماهیت عمل مجرمانه دارد یا خیر؟ و آیا جزء مصادیق علل موجهه محسوب می شود؟» این گونه پاسخ می دهند که علی الاصول رضایت مجنی علیه علت توجیه کننده و مباح کننده فعل مجرمانه نیست، چرا که حقوق جزا بیشتر از آن که به دنبال تامین منافع خصوصی افراد باشد به دنبال حفظ نظم و منافع عمومی است.^۱

در واقع فلسفه ی تشریح قواعد جزایی، ایجاد نظم و استقرار نظم عمومی است.

لازم به ذکر است که قانونگذار جمهوری اسلامی ایران نیز در کنار دفاع مشروع و امر آمر قانونی و اجرای قانون اهم، به صراحت نامی از رضایت به میان نیاورده است.

سوال تحقیق :

عنوان رساله، پرسش اصلی تحقیق را تشکیل می دهد که رضایت مجنی علیه چه تاثیری در ایجاد صدمات بدنی در قانون مجازات اسلامی دارد؟ و این رساله، پاسخ تفصیلی بدین سوال اساسی است.

بدیهی است که از این سوال اصلی، سوالهای دیگری مشتق شده است. از جمله:

۱- آیا رضایت مجنی علیه از علل موجهه ی جرم محسوب می شود؟

۲- حدود سلطه ی انسان بر نفس خویش چگونه است؟

۳- آیا عفو مجنی علیه منحصر در قصاص است یا در صورت وقوع صدمه می توان از صادم دیه اخذ و او را

تعزیر نمود؟

^۱ اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، ج ۱، نشر میزان، ۱۳۸۰، ص ۱۸۸

۴- آیا صدمه بدنی به خود موجب مسئولیت کیفری خود یا در صورت وجود شریک سبب مسئولیت وی است؟

فرضیه تحقیق

پاسخ به سوالات اصلی و فرعی تحقیق، فرضیه های تحقیق را تشکیل می دهند.

۱- رضایت مجنی علیه از عوامل موجهه ی جرم محسوب نمی شود.

۲- انسان مسلط بر جسم و جان خویش است.

۳- در مواردی که صادم اجازه صدمه از سوی مجنی علیه را دارد، قصاص، دیه از او ساقط می شود. اما می توان او را تعزیر نمود.

۴- ایراد صدمات بدنی به خود عنصر قانونی ندارد اما در صورت وجود شریک، موجب مسئولیت کیفری شریک است.

ضرورت , اهداف تحقیق

مجنی علیه یکی از مباحث اصلی حقوق جزا و جرم شناسی است. لیکن به رغم وجود اهمیت و نقش آن، تاکنون کمتر مورد توجه واقع شده است. برای مثال، با آن که رضایت مجنی علیه در ردیف دفاع مشروع، امر آمر قانونی، امر قانون و ... در عداد علل موجهه ی جرم محسوب می شود، ولی برخلاف سایر علل موجهه مثل دفاع مشروع که چندین رساله در آنها باب گشته است به این مسأله کمتر پرداخته شده است.

هدف، تعیین حدود تصرف انسان بر جسم و جان او و فهم تأثیر رضایت مجنی علیه در زوال مسئولیت کیفری فاعل جرم با درک مبانی فلسفی و حقوقی به منظور ارائه ی راهکارهای علمی و عملی به مراجع اجرایی و تقنینی کشور جهت وضع قواعد و قوانین متناسب و سازگار با مقتضیات زمان و مکان می باشد. در مورد این پایان نامه پژوهش مستقلی ارائه نگردیده است و تنها در برخی کتابها به صورت مختصر و پراکنده مطالبی در این مورد ذکر گردیده است.

خلاصه مراحل تحقیق

روش اجرایی نگارنده در این پایان نامه، مبتنی بر روش کتابخانه ای و استفاده از کتب و نشریات و رساله ها و پایان نامه های مربوط به موضوع انتخاب شده، می باشند. همچنین بررسی نظرات حقوقدانان در کتب حقوق جزای عمومی و اختصاصی و ارائه ی نظر فقهای اسلام و مصاحبه با اساتید محترم حقوق جزا و جرم شناسی و کسب نظر آنها در خصوص موضوع موردنظر می باشد. پایان نامه ی تدوین شده مشتکل بر سه قسمت اصلی است:

قسمت اصلی اول تحت عنوان کلیات مطرح شده که خود به سه زیر عنوان فرعی تقسیم می گردد. در این قسمت، مفاهیم رضایت، مجنی علیه و شرایط تحقق آن، صدمات بدنی و سابقه ی تاریخی رضایت در اقدامات پزشکی و حوادث ورزشی و مقایسه ی رضایت با مفاهیم صلح، عفو، گذشت و اجازه و اذن مورد توجه قرار می گیرد.

قسمت اصلی دوم ناظر به ارکان رضایت مجنی علیه است. این عنوان اصلی شامل چهار زیر عنوان فرعی می باشد. زیر عنوان فرعی اول آن در مورد اهلیت قانونی مجنی علیه در اعلام رضایت است و دوم به رابطه

رضایت مجنی علیه و قاعده تسلیط اختصاص دارد. زیر عنوان فرعی سوم، رضایت قبل یا مقارن ارتکاب جرم باشد که این مسأله در موارد مختلف چون ضرب و جرح، مورد بحث قرار می گیرد. در زیر عنوان فرعی چهارم، رکن آخر رضایت یعنی قابل گذشت بودن جرم تشریح می گردد که در این گفتار جرایم قابل گذشت و جرایم غیرقابل گذشت تعریف شده و روش تشخیص جرایم قابل گذشت آمده است.

قسمت اصلی سوم اختصاص به تأثیر رضایت مجنی علیه دارد که خود به سه زیر عنوان فرعی تقسیم می گردد:

زیر عنوان فرعی اول بررسی این مسأله است: اصل در تأثیر رضایت مجنی علیه در رفع مسئولیت کیفری اینست که بدلیل جنبه عمومی داشتن جرم و ضرورت حفظ نظم جامعه رضایت مجنی علیه تأثیری در سلب عنوان مجرمانه ندارد اما با این وجد این اصل استثنائاتی دارد که در برخی موارد رضایت باعث زوال عنوان مجرمانه می شود.

تأثیر رضایت در زوال عنوان مجرمانه به دو گونه است:

۱- در جرایمی که عدم رضایت از ارکان اختصاصی جرم باشد، رضایت مجنی علیه سبب عدم تحقق جرم مذکور می گردد که در ضمن بحث بعضی از این جرایم احصاء می شوند.

۲- رضایت مجنی علیه به صورت عامل موجهه دخالت کرده و عنوان مجرمانه را زایل می کند. که در این مبحث تأثیر رضایت در عملیات جراحی و طبی و عملیات ورزشی لحاظ می گردد و در عین حال، بندهای دوم و سوم ماده ی ۵۹ قانون مجازات اسلامی تشریح خواهد شد.

زیر عنوان فرعی دوم در خصوص تأثیر رضایت در اعمال مجازات های شخصی است. که موجب عدم قصاص می گردد و همچنین وضعیت دریافت دیه را روشن می کند که آیا با عفو مجنی علیه از قصاص عضو،

مجنی علیه یا اولیای دم می توانند از جانی مطالبه ی دیه کنند؟ این مسأله در خصوص قصاص عضو مورد بررسی قرار می گیرد.

زیر عنوان فرعی سوم نیز، بحث در این رابطه است که آیا اعلام رضایت مجنی علیه تأثیری در اعمال مجازات هایی که جنبه عمومی برای آنها لحاظ شده، دارد؟

با این همه، نمی توان ادعا کرد که این رساله حاوی تمام مطالب موردنیاز بوده و هیچ نکته ی ناگفته ای را باقی نگذاشته است. لذا این پایان نامه بایستی در حد بضاعت ناچیز علمی نگارنده برای انجام تحقیق مورد توجه قرار گیرد و مسلماً حق مطلب بیش از اینهاست.

۱. کلیات

در این عنوان اصلی اول مفاهیم رضایت، مجنی علیه و شرایط تحقق آن، صدمات بدنی و سابقه ی تاریخی رضایت در اقدامات پزشکی و حوادث ورزشی و مقایسه ی رضایت با مفاهیم صلح، عفو، گذشت و اجازه و اذن مورد توجه قرار می گیرد.

۱-۱ مفاهیم

۱-۱-۱ رضایت

رضایت در لغت نامه ی عربی از «رضی» گرفته شده و رضا به معنای «خشنودی و خرسندی» است.^۱ در فرهنگ عمید به معنای «خشنودی و خوشحالی و اجازت» آمده است.^۲

در عرف رضایت قبول کردن نظر طرف مقابل و گذشت از شکایت یا دعواست. در اصطلاح حقوقی میل قلب است به طرف یک عمل حقوقی که سابقاً انجام شده یا الآن انجام می گردد یا بعداً واقع خواهد شد.^۳

هنگامی که در مباحث حقوق جزا از رضایت مجنی علیه نام برده می شود منظور این است که مجنی علیه قبل از انجام جنایت به میل و اراده ی واقعی، انجام عمل مجرمانه را علیه ی خود خواستار شود. و در بعضی موارد بر آن اصرار و پافشاری ورزد.

۱. مهیار، رضا، فرهنگ ابجدی (عربی-فارسی)، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۰، ص ۴۳۳

۲. عمید، حسن، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۹، ص ۶۲۳

۳. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، کتابخانه ی گنج دانش، ۱۳۷۸، ص ۳۳۵

رضایت گاهی با واژه های عفو و گذشت مترادف می شود و گاهی متفاوت.

رضایت گاهی قبل از ارتکاب جرم است و گاهی بعد از ارتکاب جرم، گاه رضایت به ارتکاب جرم است و گاهی رضایت از ارتکاب جرم. اگر رضایت از ارتکاب جرم دهیم در اینجا رضایت با واژه ی عفو و گذشت مترادف می گردد.

رضایت به ارتکاب جرم دارای آثار متفاوتی است که گاهی هیچ گونه تأثیری در ماهیت مجرمانه ی عمل و مسئولیت مرتکب ندارد. در حالی که رضایت بعد از ارتکاب جرم گاهی مانع شروع تعقیب و یا رعایت موقوفی تعقیب و یا تخفیف مجازات می گردد و گاهی نیز هیچ گونه تأثیری در ماهیت عمل ارتكابی و مسئولیت کیفری مرتکب و مجازات او ندارد.

۲-۱-۱ مجنی علیه

مجنی علیه از دو کلمه عربی «مجنی» و «علیه» تشکیل شده است. کلمه مجنی در لغت به معنای میوه را از درخت چیدن، جنایت کردن می باشد و کلمه علیه نیز به معنای «او» می باشد.^۱ در اصطلاح حقوقی نیز کسی که جرمی به ضرر او واقع شده است.^۲

لذا کلمه علیه به معنای «بر او» می باشد. بنابراین مجنی علیه به معنای کسی که جنایت یا جرم به او واقع شده است، می باشد و در کتب لغت فارسی و حقوقی نیز به همین معنا آمده است. چه در لغت، مجنی علیه به معنای کسی که جنایت بر او وارد شده، گفته شده است.^۳

۱. بند ریگی، محمد، ترجمه منجد الطلاب، فرهنگ جدید عربی، فارسی، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲، ص ۷۸

۲. لنگرودی، محمد جعفر، همان، ص ۶۲۱

۳. عمید، حسن، همان، ص ۹۲۸؛ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، همان، ص ۶۲۱

۱-۱-۳ شرایط مجنی علیه واقع شدن

بر اساس موارد فوق الذکر، زمانی عنوان مجنی علیه بر شخص صادق است که شرایط ذیل موجود باشد:

۱-۱-۳-۱ دارا بودن اهلیت اکتساب حقوق

از آنجایی که ماهیت جرم، چیزی جز تجاوز به حقوق فرد، جامعه یا خداوند نیست، تنها شخصی می تواند قربانی جرم یا مجنی علیه شود که بصورت بالفعل دارای حقی باشد. اصولاً حمایتی که قانون از اشخاص می کند، در راستای حفظ حقوق آنها و اعمال آنها می باشد.

بنابراین واکنش جامعه در مقابل تجاوزگران به آزادی، حیات، مال، حیثیت افراد، مفهومی جز تلاش در جهت جلوگیری از تضييع حقوق مختلف آنها را ندارد. از سوی دیگر حمایت قانون از افراد، مستلزم احراز شرایط چون بلوغ، عقل، اراده و سایر شرایطی که در مورد بزهکار رعایت می شود، نیست. بلکه صرف دارا بودن حق، اشخاص را مشمول حمایت مقنن قرار می دهد. بعلاوه حمایت مقنن از صاحبان حق، مطلق بوده و جز در مواردی که در قانون تصریح شده باشد، کلیه اشخاص از قبل از ولادت (جنین^۱) تا پس از وفات (مرد^۲) مورد حمایت قانونگذار می باشد. بدون تردید، جنین دارای حق حیات است و متوفی نیز درعین حالیکه شخصاً نمی تواند مجنی علیه واقع شود، لکن همانگونه که برخی از نویسندگان کتب حقوقی اشاره نموده اند^۳، در جرائمی چون نبش قبر یا قطع اجزاء بدن میت، در واقع به خاطر احترامی که میت نزد بستگان و

۱. ر.ک به مواد ۶-۴۲۲ ق.م.ا مصوب ۱۳۷۵

۲. همان، مواد ۵-۶۳۴

۳. عوده، عبدالقادر، التشریح الجنائی اسلامی، جلد ۱، دارالکتاب العربی، ۱۴۰۵ ه.ق، ص ۳۹۹

جامعه دارد، بستگان متوفی و اجتماع، مجنی علیه تلقی می شوند و در مورد جرائمی چون قذف اموات، ورثه آنها مجنی علیه محسوب می گردند، زیرا جرم فوق به حیثیت ورثه، لطمه می زند.

۱-۱-۳-۲ تضييع حقوق در نتیجه وقوع جرم

شرط دیگری که در تحقق مجنی علیه بودن، مورد توجه قرار می گیرد، آن است که حقوق آنها در اثر ارتکاب جرم محدود یا سلب شده باشد. بدین توضیح که، حقوق طبیعی یا مکتسبه اشخاص، بر اثر عوامل متعددی چون بلایا و حوادث طبیعی، حکم قانون و وقوع جرائم، در مخاطره قرار می گیرد. شخص که به خاطر زمین لرزه یا طوفان آسیب می بیند، اگرچه عنوان زیان دیده بر او صادق است، لکن نمی توان وی را مجنی علیه دانست. زیرا زمانی عنوان مجنی علیه واقع شدن، صادق است که تضييع حق به خاطر وقوع جرم باشد.

همچنین اگر بر اساس یک حکم قانونی، فردی دستگیر و یا زندانی شود، اگرچه برخی از حقوق او محدود و یا سلب گردیده، لکن نمی توان او را مجنی علیه دانست.

۱-۱-۳-۳ وجود ارتکاب مستقیم میان ارتکاب جرم و تضييع حقوق

ارتکاب یک پدیده مجرمانه در بسیاری از موارد، ضررهای مادی و معنوی را بدنبال دارد، به گونه ای که اگر آثار زیان بخش یک جرم را با دید وسیعتری بنگریم، مشخص می شود که از وقوع آن، افراد زیادی متحمل ضرر و زیان می شوند. این مسأله در مورد ضرر و زیان های معنوی و صدمات روحی، محدوده گسترده تری را شامل می شود.

در برخی از مواردیکه عمل مجرمانه شنیع، احساسات یک جامعه را جریحه دار می کند، حال این سوال مطرح است که در این صورت، چه شخصی یا اشخاصی مجنی علیه هستند؟ مسلماً کلیه افرادی که از وقوع جرمی متأثر شده‌اند، مجنی علیه نبوده و نمی توانند بعنوان مدعی خصوصی مطالبه ضرر و زیان کنند، صاحب نظران مسائل آیین دادرسی کیفری بر این باورند که بهتر آن است که مجنی علیه و شاکی خصوصی به موجب قانون تعیین شود.^۱

لکن از آنجائیکه در بسیاری از موارد، در قانون بر چنین امری تصریح نشده است، چاره ای جز توسل به عرف و سنن موجود در جامعه، باقی نمی ماند. از سوی دیگر، عرف کسی را مجنی علیه و متضرر از وقوع جرم می شناسد که بصورت مستقیم هدف جرم قرار گرفته باشد. فلذا هیچگونه واسطه ای میان بزهکاری و مجنی علیه وجود نداشته باشد. مثلاً فردی که مورد ضرب و جرح و یا اهانت و افترا قرار گرفته است، مجنی علیه است.^۲

۱-۳-۲ مشروع بودن حقوق تضییع شده

همانطور که اشاره شد، حمایت مقنن از افراد، پیش از ولادت آنان آغاز و تاپس از مرگ آنها ادامه می یابد. آنچه مسلم است آنکه، تنها حقوقی مورد حمایت قرار می گیرد که طبیعی بوده و در محدوده ای که قانون مشخص می نماید، اعمال می شود و یا اگر اکتسابی هستند، بصورت مشروع و بر اساس قانون حاصل شده باشند. تأمل در تعریف مجنی علیه، نشان می دهد که فلسفه گنجاندن قید «... حق یا حقوقشان مورد تعدی قرار گرفته باشد» خارج ساختن حقوقی است که مورد قبول مقنن نباشد. زیرا زمانی تعدی صدق می کند که

^۱ آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، ج ۱، ۱۳۶۷، ص ۲۱۲
^۲ مرادی، حسن، شرکت و معاونت در جرم، نشر میزان، ۱۳۷۴، ص ۴۵

حق مشروع باشد. بنابراین در دستگیری یک سارق و یا قتل شخص مهدور الدم، اگرچه به حسب ظاهر، حق ضایع می شود، لکن از آنجائی که این حق مشروع نمی باشد، محدود نمودن یا سلب آن نیز تعدی نبوده و چنین شخصی مجنی علیه تلقی نمی شود.

در خاتمه، نکته ای که ذکر آن ضروری بنظر می رسد، این است که اگر رضایت ذیحق (مجنی علیه) بر وقوع فعل مجرمانه، واجد آثار قانونی باشد، وصف عمل مجرمانه را زائل ساخته و به آن مشروعیت می بخشد و نتیجتاً جرمی واقع نمی شود تا سخن از مجنی علیه به میان آید. لذا اطلاق وصف مجنی علیه از این جهت است که وی محل وقوع رفتار مجرمانه ای است که به علت رضایت قانونی وی، وصف مجرمانه آن زائل شده است. بعبارت اخیری، در مواردی که اثر رضایت، زوال عنوان مجرمانه از عمل ارتكابی باشد، اطلاق واژه مجنی علیه در این موارد، جنبه مجازی خواهد داشت.

۱-۱-۴ صدمات بدنی

صدمات بدنی از دو واژه «صدمات» و «بدنی» تشکیل شده است. صدمات جمع صدمه و در لغت به معنای «آسیب و زیان» می باشد^۱ و بدنی نیز «منسوب و متعلق به جسم انسان» معنا شده است.^۲

در اصطلاح حقوقی صدمات بدنی را به «هر نوع آسیب و زیان بدنی که ممکن است از حیث شدت یا ضعف صدمه یا کیفیت ارتكاب عمل دارای آثار و نتایج متفاوت است»^۳. گاه نتیجه آنها سلب حیات از انسان زنده می شود و گاهی موجب ضایعات و اختلالات خفیفتری به صورت عضوی و مرض یا سلب قدرت کارکردن و ... می گردد.

^۱ مهیار، رضا، همان، ص ۵۵۱

^۲ همان، ص ۱۷۹

^۳ پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، ج ۱، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۴، ص ۲۷